

میزان تمایل جوانان به مهاجرت بین‌المللی و عوامل تعیین‌کننده آن در شهر تهران

رسول صادقی^۱

سیده متین سیدحسینی^۲

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۱۱/۶

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۷/۱۲/۲۲

مهاجرت بین‌المللی، فرایندی پویا و برخاسته از شرایط در حال تغییر اجتماعی است که می‌تواند نه تنها مهاجران، بلکه کل جامعه را هم در مبدأ و هم در مقصد تحت تأثیر قرار دهد. هدف از این مقاله، بررسی میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت‌های بین‌المللی و عوامل مؤثر بر آن در میان جوانان شهر تهران است. داده‌ها با اجرای پیمایش مقطعی و ابزار پرسشنامه ساخت‌یافته در میان ۳۸۵ نفر از جوانان ۱۵-۲۹ ساله در مناطق مختلف شهر تهران گردآوری شد. نتایج نشان داد نیمی از جوانان مورد بررسی تمایل زیادی به مهاجرت بین‌المللی دارند و همچنین حدود ۴۰ درصد نیز تصمیم به مهاجرت گرفته‌اند. اروپای غربی و امریکای شمالی از مقاصد عمده مهاجرتی است. مهم‌ترین دلایل انتخاب آنها، جاذبه‌های فرهنگی-اجتماعی، آموزشی و اقتصادی بوده است. نتایج تحلیل چندمتغیره نشان داد جنسیت، تحصیلات، وضعیت اشتغال، شبکه اجتماعی و میزان مطلوبیت جامعه مبدأ، تأثیر معناداری بر میزان تمایل و قصد مهاجرت بین‌المللی دارند. بدین ترتیب، جوانان نه تنها مطابق مشخصه‌های فردی (گزینشی)، بلکه براساس الزامات شرایط زندگی و ساختارهای اجتماعی جوامع مبدأ و مقصد تصمیم به مهاجرت می‌گیرند.

واژگان کلیدی: میزان تمایل به مهاجرت، مهاجرت بین‌المللی، مطلوبیت جامعه مبدأ، عوامل جاذبه و دافعه و جوانان

^۱ دانشیار، جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران، محقق موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیتی کشور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
E-mail: Rassadeghi@ut.ac.ir

^۲ کارشناس ارشد، جمعیت‌شناسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مقدمه

مهاجرت، نوعی تطبیق و سازگاری اجتماعی در پاسخ به نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (تودارو، ۱۳۶۷). در واقع، مهاجرت انعکاس تغییراتی است که در تار و پود جامعه ای که مردم بدان تعلق دارند، اتفاق می‌افتد (تغییرات در فرهنگ، شرایط اقتصادی و اجتماعی و ساختارهای سیاسی). از این روست که میشل^۱ (۱۹۸۵) اظهار می‌دارد مهاجرت را نه فقط به عنوان یک پدیده^۲ (واقعه یا موقعیتی که درخور مطالعه علمی است)، بلکه باید به عنوان یک فرایند^۳ (واقعه ای که اتفاق آن به علت بستر و موقعیتی است که مردم در آن زندگی می‌کنند) مورد توجه قرار گیرد (لوکاس و میر، ۱۳۸۱).

مهاجرت و حرکات جمعیتی بین مرزها، گرچه سابقه دیرینه به پهنای تاریخ بشر دارند، اما در نیم قرن اخیر حجم و میزان آن افزایشی سریع داشته است. مهاجرت بین‌المللی از سال ۱۹۷۰ در حال افزایش است و هر ساله جمعیت زیادی از کشورهای در حال توسعه به سمت کشورهای صنعتی در مهاجرت هستند. سهم جمعیت خارجی جهان از ۸۹ میلیون در سال ۱۹۷۰ به ۲۱۴ میلیون در سال ۲۰۱۰ رسیده است (آدسرا و تیندا، ۲۰۱۲). جمعیت مهاجران در سال ۲۰۱۵ در سراسر دنیا بالغ بر ۲۴۴ میلیون گردیده است که معادل ۳/۳ درصد از کل جمعیت ساکنان زمین است (سازمان بین‌المللی مهاجرت، ۲۰۱۸). به بیان دیگر، بیش از ۳ درصد جمعیت جهان در کشوری که به دنیا آمده‌اند، زندگی نمی‌کنند. جوانان سهم قابل توجهی در جریانات اخیر مهاجرت های بین‌المللی دارند و با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی در این فرایند مواجه هستند (یونیسف، ۲۰۱۴). بر این اساس، برخی محققان برجسته این حوزه نظیر کلمن^۴ (۲۰۰۶) به وقوع سومین انتقال جمعیت‌شناختی^۵ و نقش برجسته مهاجرت های بین‌المللی در تغییر بافت و ترکیب جمعیتی کشورهای مهاجرپذیر پرداخته است. کستلز و میلر^۶ (۲۰۰۳) نیز عصر جدید را عصر مهاجرت^۷ نامیده‌اند. از این رو، مهاجرت بین‌المللی یکی از فرایندهای مهم اجتماعی و جمعیتی است که در بستر گذار جمعیتی و دوران معاصر بر گسترده و اهمیت آن افزوده شده است.

تجربه گذار جمعیتی سه دهه اخیر در ایران به ظهور انبوه جمعیت جوان و تورم جوانی جمعیت منجر شده است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۴). دوره جوانی به‌لحاظ جمعیت‌شناختی از اهمیت قابل توجهی در مقایسه

۱ . Mitchell, J. C

۲ . Phenomenon

۳ . Epiphenomenon

۴ . Coleman

۵ . Third Demographic Transition

۶ . Castles & Miller

۷ . The Age of Migration

با سایر دوره‌های چرخه زندگی برخوردار است. بیشتر وقایع و رفتارهای جمعیتی در طول سال‌های دوره جوانی یعنی سنین ۱۵ تا ۳۰ سالگی رخ می‌دهد. در این سنین، بیشترین تغییرات و گذارهای زندگی نظیر اتمام و ترک تحصیل، ورود به بازار کار، بیکاری، گذار به بزرگسالی، ازدواج و تشکیل خانواده، تجربه والدینی، طلاق، رفتارهای پرخطر بهداشتی، مهاجرت و غیره رخ می‌دهد. از این رو، از دوره جوانی به عنوان «دوره فشردگی وقایع جمعیتی»^۱ نام برده‌اند (صادقی و همکاران ۱۳۹۴؛ ریندفسوس، ۱۹۹۱). یکی از وقایع اجتماعی و جمعیتی که بیشتر در دوره جوانی اتفاق می‌افتد، مهاجرت بین‌المللی است. در واقع، یکی از مراحل زندگی که بیش از همه با مهاجرت همبستگی دارد، رسیدن به بزرگسالی است. در دوره جوانی، تقاضا برای ادامه تحصیل به اوج خود می‌رسد و فرآیند یافتن شغل یا حرفه و ازدواج نیز در پی آن می‌آید (ویکس، ۱۳۹۵).

تمایل به مهاجرت از مواردی است که در سال‌های اخیر توجه زیادی را در ادبیات مهاجرت به خود جلب کرده است. در تعریف این اصطلاح، کسی دارای تمایل به مهاجرت است که مهاجرت را بر ماندن ترجیح بداند. بررسی تمایل به مهاجرت که مستلزم تمرکز بر کشورهای مبدأ است، به دو دلیل اهمیت دارد: اول، بخشی جدایی‌ناپذیر از پویایی‌های مهاجرت است - بدین معنا که تمام کسانی که اقدام به مهاجرت می‌کنند تمایل به مهاجرت دارند، در حالی که ممکن است تمام کسانی که تمایل به مهاجرت داشته باشند نتوانند به دلیل موانع موجود، مهاجرت کنند؛ دوم، تمایل به مهاجرت می‌تواند به طرق گوناگون بر تخصیص منابع اثر بگذارد (کارلینگ و کولینز، ۲۰۱۷).

در ایران، مهاجرت داخلی هرچند عمومی‌تر از مهاجرت بین‌المللی است، اما مهاجرت بین‌المللی مناقشه‌آمیزتر بوده و اغلب با پیامدهای متنوع و پیچیده‌تری همراه بوده است. با آن که ایران در بستر تاریخی خود همواره کشوری در معرض جابجایی‌ها و مهاجرت‌های خارجی بوده است، اما در دهه‌های اخیر با توجه به ساختار جوان جمعیتی کشور بر ابعاد، اهمیت و پیچیدگی آن افزوده شده است. در این راستا، مقاله پیش‌رو به دنبال پاسخ به این سؤال است که جوانان تهرانی تا چه اندازه تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی دارند و عوامل مؤثر بر آن کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

تیمرمن و همکاران^۲ (۲۰۱۴) به اهمیت فرهنگ مهاجرت در فهم تمایل به مهاجرت میان مردم ترکیه اشاره

۱. Demographically dense period

۲. Timmerman

کردند. آنها با تمرکز بر دو منطقه با پس‌زمینه مهاجرتی مختلف در ترکیه (یکی با فرهنگ مهاجرتی قوی و دیگری با فرهنگ مهاجرتی ضعیف)، تمایل ساکنان را به مهاجرت به اروپا بررسی کردند. براساس یافته‌های این تحقیق، تمایل به مهاجرت در منطقه‌ای که فرهنگ مهاجرت قوی دارند، پایین‌تر از منطقه دیگر بوده است. تصور افراد در مورد فرصت‌های اقتصادی، کار و شرایط زندگی مهاجران در اروپا اثری منفی بر تمایل به مهاجرت در میان منطقه با فرهنگ مهاجرت قوی داشته است.

استریلکوسکی و بیلان^۱ (۲۰۱۶) به درک از اروپا در بین مردم دو کشور ترکیه و اوکراین به عنوان کشورهای مبدأ و اثر آن بر تمایل و تصمیم به مهاجرت پرداختند. آنها با بررسی عوامل تعیین‌کننده جمعیتی، ساختاری و اجتماعی - فرهنگی، بدین نتیجه رسیدند که مهاجران بالقوه را می‌توان به دو گروه کسانی که به اروپا نظری مثبت دارند و کسانی که به اروپا نظری منفی دارند تقسیم کرد. این تفاوت به عواملی نظیر پس‌زمینه‌های اجتماعی و ویژگی‌های جمعیتی بستگی دارد.

گرایش مهاجرت بین‌المللی و عوامل مؤثر بر آن در مطالعات و پژوهش‌های داخلی مورد بررسی قرار گرفته است. ابراهیمی (۱۳۸۱) در بررسی عوامل اقتصادی مؤثر به تمایل دانشجویان رشته‌های برق و کامپیوتر به مهاجرت نشان داد که عوامل آموزشی، اجتماعی، فرهنگی و سیاست از اولویت بیشتری برای مهاجرت برخوردارند. جواهری و سراج‌زاده (۱۳۸۴) در مطالعه عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به مهاجرت به خارج از کشور، شرایط کنونی و آتی جامعه را از عوامل ترغیب به مهاجرت دانستند. علاءالدینی و همکاران (۱۳۸۴) در پژوهشی درباره میزان تمایل به مهاجرت پزشکان ایرانی، مهم‌ترین عوامل زمینه‌ساز تمایل به مهاجرت را درآمد کم، وجود تبعیض‌های موجود در جامعه، نیاز به پیشرفت شغلی و فقدان یا کمبود امکانات رفاهی معرفی کرده‌اند. خواجه‌نوری و شمس (۱۳۸۵) در مطالعه عوامل مؤثر بر نگرش جوانان به مهاجرت از کشور بیان داشتند متغیرهای ارزیابی فایده مهاجرت، جنسیت، هویت اجتماعی و نظر گروه مرجع (خانواده و دوستان) به‌طور مستقیم بر نگرش نسبت به مهاجرت تأثیر دارند.

ذکایی (۱۳۸۵) در مطالعه جوانان، جهانی‌شدن و مهاجرت بین‌المللی نشان داد فرایندهای جهانی‌شدن و ارزش‌های جهان‌وطنی، سبک‌های فردی زندگی، ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای و تحصیلی و نیاز به اثبات توانایی‌های حرفه‌ای محرک مهمی در انتخاب رفتارهای مهاجرتی محسوب می‌شوند. محسنی‌تبریزی و عدل (۱۳۸۶) در مطالعه عوامل روان‌شناختی - اجتماعی مؤثر بر تمایل اعضای هیئت علمی به مهاجرت خارج از

---

۱. Strielkowski and Bilan

کشور بیان کردند تمایل به مهاجرت به طور معکوس با رضایت شغلی، احساس امنیت شغلی، احساس رضایت از زندگی، میزان مشارکت سیاسی- اجتماعی، سال‌های اشتغال در دانشگاه و عوامل مداخله‌گر رابطه دارد. موحد و نیازی (۱۳۸۷) در مطالعه رابطه میان گرایش دانشجویان دختر به مهاجرت خارج از کشور با ویژگی‌های فرهنگی آنان نشان دادند که از بین متغیرهای فرهنگی و اجتماعی، دانشگاه محل تحصیل، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، نگرش نسبت به جایگاه علم در ایران، نگرش نسبت به جایگاه زنان تحصیل کرده در ایران، احساس تعلق به وطن، و ابعاد چهارگانه دینداری با گرایش به مهاجرت رابطه معنادار داشته‌اند. مقدس و شرفی (۱۳۸۸) مطالعه‌ای درباره عوامل برانگیزاننده گرایش به مهاجرت بین‌المللی جوانان ۱۸-۳۰ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان انجام دادند. نتایج این مطالعه نشان داد عوامل زمینه‌ساز گرایش به مهاجرت شامل نگرش (منفی) افراد نسبت به اوضاع اجتماعی- فرهنگی و آموزشی، اقتصادی، و سیاسی کشور، به ترتیب بیشترین تأثیر را داشته‌اند.

حکیم‌زاده و همکاران (۱۳۹۲) در بررسی تأثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت دانشجویان دانشگاه تهران نشان دادند که متغیرهای بیگانگی فرهنگی- اجتماعی و سن همبستگی مثبت معنادار و متغیر رضایت از نظام آموزشی، همبستگی منفی معناداری با تمایل به مهاجرت داشته است. همچنین، مردان به طور معناداری تمایل بیشتر و دانشجویان کارشناسی در مقایسه با کارشناسی ارشد و دکتری تمایل کمتری به مهاجرت دارند. زارع و هاشمی (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای نشان دادند که بین انواع دینداری دانشجویان و گرایش آنان به مهاجرت از کشور رابطه معناداری وجود دارد. فروتن و شیخ (۱۳۹۶) در بررسی گرایش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهاجرت بین‌المللی نشان دادند که نزدیک به نیمی از افراد تمایل دارند تا به خارج از کشور مهاجرت کنند. درعین حال، این میزان تمایل به طور معنی‌داری تابعی از ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مانند سن، جنس و وضعیت تاهل می‌باشد. بعلاوه، متغیرهایی از قبیل احساس امنیت، دینداری، هویت ملی، و انگیزه‌های اقتصادی و شغلی، تأثیرات معناداری بر تمایل به مهاجرت دارند.

بدین ترتیب، مطالعات انجام گرفته عمدتاً به بررسی گرایش به مهاجرت در میان قشر خاصی از جوانان یعنی دانشجویان پرداخته‌اند و تمایل به مهاجرت سایر گروه‌های شغلی و اجتماعی جوانان کمتر مورد بررسی قرار گرفته است- موضوعی که در این مطالعه بدان پرداخته می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

در تبیین مهاجرت بین‌المللی، نظریه‌های مختلفی ارائه شده است. این نظریه‌ها را می‌توان به صورت پنج رویکرد از هم متمایز و بررسی کرد: رویکرد اقتصادی، رویکرد عوامل جاذبه-دافعه، رویکرد تاریخی-ساختاری، رویکرد نهادی-سیاسی و رویکرد نظام‌های مهاجرتی.

برخی از این رویکردها، آغاز و برخی دیگر تداوم جریان مهاجرت را مبنای تحلیل خود قرار داده‌اند. رویکرد اقتصاد نئوکلاسیک در تحلیل مهاجرت بر نابرابری‌ها و تفاوت‌های اقتصادی بین مناطق مبدأ و مقصد متمرکز است. براساس این رویکرد، مهاجرت فرایندی است برای ایجاد تعادل میان نیروی کار که به دلیل تفاوت‌های جغرافیایی در مورد عرضه و تقاضا برای نیروی کار ایجاد شده است. افراد به مناطقی مهاجرت می‌کنند که دارای بیشترین فرصت‌ها و موقعیت‌ها باشد (ویکس ۱۳۹۵؛ مسی و همکاران ۱۹۹۳).

براساس رویکرد عوامل جاذبه و دافعه، بعضی مردم به دلیل دافعه‌های محل اقامت خود و بعضی به سبب جاذبه‌های محلی که قصد رفتن به آن را دارند، نقل مکان می‌کنند. در صورتی که برآیند عوامل برانگیزنده و بازدارنده مثبت باشد، میل به مهاجرت در فرد ایجاد می‌شود و چنانچه عوامل شخصی نتواند این تمایل را از بین ببرد و موانع موجود در جریان مهاجرت نیز تأثیر بازدارنده‌ای اعمال نکند، مهاجرت عینیت می‌یابد و فرد حرکت خود را از مبدأ به مقصد آغاز می‌کند (زنجانی، ۱۳۸۰). البته در مسئله مهاجرت، عوامل جاذبه مهم‌تر از عوامل دافعه است (ویکس، ۱۳۹۵). همچنین، طبق نظریه محرومیت نسبی، مهاجرت یک رفتار تصادفی نیست، بلکه پاسخی برای رفع محرومیت‌هاست. البته، صرف وجود برخی محرومیت‌ها موجب مهاجرت نمی‌شود. مطابق این نظریه، افراد قبل از اقدام به مهاجرت دو موقعیت را ارزیابی می‌کنند؛ از یک سو موقعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده خود را با دیگران مقایسه می‌کنند و از سوی دیگر، امکانات و وضعیت مبدأ را با مقصد مقایسه و در نتیجه این مقایسه اقدام به مهاجرت می‌نمایند. از این رو، در نتیجه احساس محرومیت در یک منطقه و به امید برخورداری از امکانات و مزایای موجود در منطقه دیگر دست به مهاجرت می‌زنند (قاسمی‌اردهایی و همکاران، ۱۳۹۵).

رویکرد تاریخی-ساختاری که ریشه‌های فکری آن برگرفته از اقتصاد سیاسی مارکسیستی و نظریه نظام جهانی می‌باشد، مهاجرت را به‌عنوان پدیده‌ای می‌داند که منحصراً در پاسخ به شرایط ساختاری ایجاد شده در بستر تاریخی، صورت می‌گیرد (کاستلز و میلر، ۲۰۰۳). در رویکرد نهادی-سیاسی، بر نقش دولت‌ها و عوامل سیاسی در جریان مهاجرت‌های بین‌المللی تأکید می‌شود. در نهایت، رویکرد نظام‌های

مهاجرتی که رویکرد جدیدی در مطالعات مهاجرتی است تلاش می کند با دیدگاهی جامع و بین رشته ای تمامی ابعاد و سطوح خرد تا کلان تجربه مهاجرتی را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد. این رویکرد نشان می دهد که حرکات مهاجرتی معمولاً ناشی از وجود روابط پیشین بین کشورهای فرستنده و دریافت کننده مهاجران بر مبنای تجربه استعمار، نفوذ سیاسی، تجارت، سرمایه گذاری، پیوندهای فرهنگی و شبکه های مهاجرتی می باشد (هیوگو ۱۹۹۴؛ مسی و همکاران ۱۹۹۸؛ کاستلز و میلر ۲۰۰۳).

باتوجه به نظریات مطرح شده مدل نظری به صورت شکل ۱ ترسیم می شود. این مدل نشان می دهد که تمایل و تصمیم به مهاجرت از یک سو، تحت تأثیر ارزیابی افراد از مطلوبیت جامعه مبدأ است. از سوی دیگر، باتوجه به گزینشی بودن رفتار مهاجرتی آن، به شدت متأثر از مشخصه های جمعیتی، اقتصادی- اجتماعی افراد است.

شکل ۱: مدل نظری و تحلیلی تحقیق

با توجه به مدل نظری، فرضیه های پژوهش به صورت زیر مطرح می شود:

۱. تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور در گروه سنی جوان تر بیشتر است.
۲. تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور در میان مردان بیشتر از زنان می باشد.
۳. تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور در میان افراد مجرد بیشتر از متأهلان است.
۴. افراد غیرشاغل بیشتر از شاغلین تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور دارند.
۵. با افزایش سطح تحصیلات، تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور افزایش یابد.
۶. افرادی که شبکه اجتماعی قوی در خارج از کشور دارند، تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشورشان بیشتر است.

۷. با افزایش سطح مهارت و تسلط به زبان خارجی، تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور افزایش می یابد.

۸. هرچه میزان مطلوبیت جامعه مبدأ کمتر باشد، تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور افزایش می یابد.

روش شناسی پژوهش

داده‌های تحقیق با اجرای پیمایش مقطعی و به کمک ابزار پرسشنامه ساخت‌یافته در میان ۳۸۵ نفر از جوانان ۱۵-۲۹ ساله در مناطق مختلف شهر تهران که به شیوه نمونه‌گیری چندمرحله‌ای انتخاب شده بودند، در سال ۱۳۹۶ گردآوری شد. انتخاب مناطق مورد بررسی با توجه به میزان و سطوح توسعه‌یافتگی آنها (صادقی و زنجری ۱۳۹۶) بوده است. بر این اساس، مناطق شهری ۱، ۲، ۵، ۶، ۹، ۱۳، ۱۵ و ۱۹ انتخاب و حجم نمونه بر اساس جمعیت جوانان مناطق توزیع گردید. بیشترین تعداد نمونه در منطقه ۵ با ۸۷ نفر و کمترین آن در منطقه ۹ با ۱۸ نفر بوده است. در هر منطقه دو محله نیز به طور تصادفی انتخاب و تعداد پرسشنامه‌های تعیین شده در آن محله‌ها در درب منازل تکمیل گردید.

متغیر وابسته تحقیق شامل تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور است. تمایل در واقع نشان دهنده میل و علاقه فرد به مهاجرت است بدون آن‌که تصمیم و اقدام جدی صورت گرفته باشد، اما تصمیم به مهاجرت، به معنای تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای مهاجرت است. متغیرهای مستقل تحقیق شامل سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال، شبکه اجتماعی در خارج از کشور (اعضای خانواده، فامیل و دوستان)، میزان تسلط به زبان انگلیسی (مهارت در خواندن، نوشتن، صحبت کردن) و شاخص میزان مطلوبیت جامعه مبدأ* می‌باشند. در تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های رگرسیون لجستیک دوجهی و رگرسیون رتبه‌ای در محیط نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. از رگرسیون لجستیک دوجهی برای بررسی تأثیر متغیرهای مورد بررسی بر داشتن یا نداشتن تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور و از آزمون رگرسیون رتبه‌ای برای بررسی تأثیر متغیرهای مستقل بر میزان تمایل به مهاجرت بین‌المللی استفاده شده است.

یافته‌های پژوهش

* این شاخص بر اساس میزان مطلوبیت جامعه مبدأ (ایران) در ۱۱ حوزه شامل وضعیت آموزشی، درمانی و بهداشتی، اشتغال و بازار کار، درآمد و شرایط مالی، آزادی، امنیت، قانون‌گرایی، عدالت و برابری، اعتماد اجتماعی، ارزش‌های اخلاقی، و حقوق شهروندی ساخته شده است.

نتایج توصیفی

توصیف متغیرهای مستقل تحقیق در جدول ۱ ارائه شده است. براین اساس، نیمی از پاسخگویان مرد و نیمی دیگر زن هستند. حدود ۵۷ درصد نمونه در گروه سنی ۲۵-۲۹ سال قرار دارند و میانگین سنی نمونه مورد بررسی ۲۵ سال است. حدود ۸۳ درصد پاسخگویان مجرد و ۱۵ درصد متأهل بودند. سطح تحصیلات ۴۳ درصد نمونه مورد بررسی کارشناسی ارشد و دکتری و ۱۴ درصد دیپلم و پایین تر است. همچنین، وضعیت شغلی افراد به ترتیب ۲۲ درصد شاغل و ۷۸ درصد غیرشاغل بوده‌اند. بعلاوه، از بین افراد مورد بررسی ۲۸ درصد شبکه اجتماعی (خانوادگی و دوستی) در خارج از کشور نداشته، حدود ۶۰ درصد شبکه اجتماعی محدود و ۱۲ درصد شبکه گسترده‌ای در خارج از کشور داشته‌اند.

به لحاظ میزان تسلط به زبان خارجی، نتایج نشان می‌دهد که ۴۰ درصد پاسخگویان اصلاً یا کم، ۳۵ درصد تا حدودی و ۲۵ درصد زیاد به یکی از زبان خارجی (عمدتاً انگلیسی) تسلط داشته‌اند. شاخص میزان مطلوبیت جامعه مبدأ (ایران) نشان داد که ۶۰ درصد پاسخ‌گویان آن را کم، ۲۷ درصد متوسط و ۱۳ درصد زیاد ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۱: توصیف متغیرهای مستقل تحقیق

متغیر	درصد	متغیر	درصد
جنس	زن	وضعیت شغلی	شاغل
	مرد		غیرشاغل
سن (میانگین سنی ۲۵ سال)	۱۹-۱۵	میزان تسلط به زبان خارجی	اصلاً/ کم
	۲۴-۲۰		متوسط
	۲۹-۲۵		زیاد
وضعیت تاهل	مجرد	شبکه اجتماعی در خارج از کشور	اصلاً
	متأهل		محدود
	مطلقه		گسترده
سطح تحصیلات	زیردیپلم	میزان مطلوبیت جامعه مبدأ	کم
	دیپلم		متوسط
	کاردانی/ کارشناسی		زیاد
	ارشد/ دکتری	تعداد نمونه	

میزان مطلوبیت جامعه ایران در ۱۱ حوزه/ بُعد شامل وضعیت آموزش و تحصیلات، وضعیت درمان و سلامت، وضعیت اشتغال و بازار کار، وضعیت درآمد و مالی، وضعیت آزادی، وضعیت امنیت، وضعیت قانون‌گرایی، وضعیت عدالت و برابری، وضعیت اعتماد اجتماعی، وضعیت ارزش‌های اخلاقی و وضعیت حقوق شهروندی در ایران مورد بررسی قرار گرفت که نتایج آن در جدول ۲ ارائه شده است. در شاخص تراز شده ارزیابی مثبت به منفی، هرچه نمره از ۱۰۰ کمتر باشد، بیانگر وضعیت منفی و نامطلوب است و در

مقابل هرچه نمره از ۱۰۰ بالاتر باشد، بیانگر وضعیت مثبت و مطلوب است. بر این اساس، از نظر پاسخگویان بدترین و نامطلوب‌ترین وضعیت جامعه ایران در ابعاد اقتصادی آن یعنی اشتغال و بازار کار، درآمد و شرایط مالی می باشد. در مقابل، امنیت و بهداشت و درمان در مقایسه با سایر حوزه‌ها وضعیت بهتر و مطلوب‌تری دارند.

جدول ۲: توزیع درصدی ارزیابی پاسخگویان از میزان مطلوبیت جامعه ایران در ابعاد/ حوزه‌های مختلف

میزان مطلوبیت	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد	نسبت ارزیابی مثبت به منفی در تراز ۱۰۰
آموزش و تحصیل	۳۵/۶	۳۶/۱	۲۳/۱	۴/۲	۱/۰	۱۴/۹
بهداشت و درمان	۲۴/۹	۳۲/۷	۳۱/۹	۹/۱	۱/۳	۲۸/۱
اشتغال و بازار کار	۶۴/۴	۲۴/۹	۹/۱	۰/۸	۰/۸	۴/۴
درآمد و شرایط مالی	۴۸/۶	۳۲/۲	۱۷/۴	۱/۳	۰/۵	۸/۰
آزادی	۴۳/۴	۲۵/۲	۱۹/۵	۷/۵	۴/۴	۲۱/۴
امنیت	۲۲/۶	۱۹/۵	۲۸/۸	۱۷/۷	۱۱/۴	۶۹/۴
قانون‌گرایی	۴۶/۰	۳۱/۷	۱۸/۲	۳/۱	۱/۰	۱۰/۷
عدالت و برابری	۶۳/۹	۲۳/۶	۱۰/۱	۱/۰	۱/۳	۵/۵
اعتماد اجتماعی	۴۷/۵	۳۴/۰	۱۵/۱	۲/۶	۰/۸	۸/۶
ارزش‌های اخلاقی	۴۰/۸	۳۳/۸	۲۰/۸	۲/۹	۱/۸	۱۳/۴
حقوق شهروندی	۴۸/۶	۳۲/۲	۱۵/۳	۳/۴	۰/۵	۸/۸

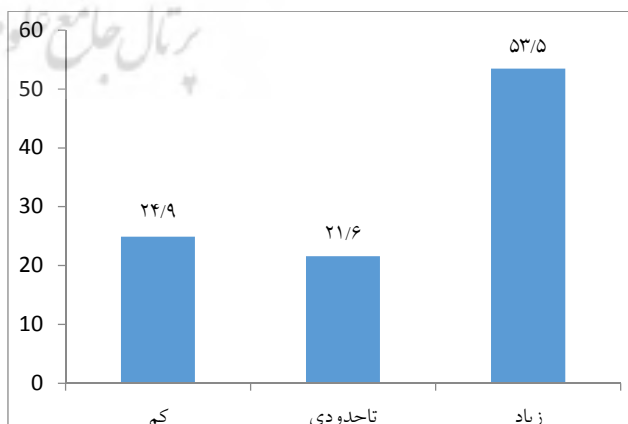
تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی

در مورد میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور نتایج نشان داد که حدود ۲۵ درصد پاسخگویان تمایلی اندک، ۲۲ درصد تا حدودی تمایل و ۵۳ درصد تمایل زیادی به مهاجرت به خارج از کشور داشته‌اند.

تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور (به درصد)

میزان تمایل به مهاجرت (به درصد)

نمودار ۱: تصمیم و تمایل به مهاجرت بین‌المللی جوانان در شهر تهران، ۱۳۹۶

در زمینه تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور نمودار ۱ نشان می‌دهد که ۴۰ درصد پاسخ‌گویان تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور دارند. مناطق مدنظر این دسته از افراد برای مهاجرت بیشتر اروپای غربی و مرکزی (۳۷ درصد)، امریکای شمالی (۳۴ درصد) و اروپای شمالی (۱۱ درصد) بوده است. مهم‌ترین دلیل انتخاب مناطق مذکور توسط پاسخگویان شامل جاذبه‌های فرهنگی-اجتماعی (۳۶ درصد)، آموزشی (۲۸ درصد) و اقتصادی (۲۰ درصد) بوده است.

نتایج تحلیل دو متغیره

نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد ۵۶ درصد مردان تمایل زیادی به مهاجرت خارج از کشور دارند، در حالی که ۵۱ درصد زنان تمایل زیادی به مهاجرت دارند. همچنین، ۴۴ درصد مردان در مقایسه با ۳۷ درصد زنان تصمیم به مهاجرت خارج از کشور دارند. به علاوه، نتایج نشان داد که گروه سنی جوانتر (۱۵-۱۹ ساله‌ها) بیشتر از سایر گروه‌های سنی تمایل و تصمیم مهاجرت خارج از کشور دارند. براساس نتایج هرچه سطح تحصیلات افراد افزایش یافته، بیشتر تصمیم به مهاجرت خارج از کشور داشته و تمایل زیادی به مهاجرت بین‌المللی پیدا کرده‌اند. در مورد وضعیت اشتغال، همانطور که انتظار می‌رود افراد غیرشاغل بیشتر از افراد شاغل تمایل و تصمیم مهاجرتی به خارج از کشور دارند. همچنین، نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد افرادی که تسلط و مهارت زیادی به زبان خارجی دارند، تمایل و تصمیم مهاجرتی بیشتری دارند. در نهایت، رابطه معناداری بین میزان مطلوبیت جامعه ایران و تصمیم تمایل به مهاجرت خارج از کشور وجود دارد. افرادی که مطلوبیت جامعه ایران را کم ارزیابی کرده‌اند، تمایل و تصمیم مهاجرتی بیشتری دارند. از این رو، هرچه میزان مطلوبیت جامعه مبدأ کمتر باشد، تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور افزایش یابد.

جدول ۳: تصمیم و میزان تمایل به مهاجرت به خارج از کشور جوانان برحسب متغیرهای اجتماعی - جمعیتی

تصمیم مهاجرتی		میزان تمایل به مهاجرت			متغیرهای جمعیتی	
ندارد	دارد	زیاد	تا حدودی	کم		
۶۳/۴	۳۶/۶	۵۱/۱	۲۳/۴	۲۵/۵	زن	جنس
۵۶/۱	۴۳/۹	۵۶/۰	۱۹/۷	۲۴/۴	مرد	
*		ns			سطح معناداری	
۵۵/۳	۴۴/۷	۶۳/۳	۱۲/۲	۲۴/۵	۱۹-۱۵	سن
۶۰/۹	۳۹/۱	۵۴/۳	۲۵/۹	۱۹/۸	۲۴-۲۰	
۶۰/۱	۳۹/۹	۵۰/۹	۲۱/۴	۲۷/۷	۲۹-۲۵	
ns		ns			سطح معناداری	
۶۹/۲	۳۰/۸	۵۰/۹	۱۴/۸	۴۳/۳	دیپلم و زیردیپلم	سطح

۶۱/۷	۳۸/۳	۵۰/۰	۲۷/۴	۲۲/۶	کاردانی / کارشناسی	تحصیلات
۵۴/۸	۴۵/۲	۵۷/۵	۱۸/۰	۲۴/۶	ارشد / دکتری	
*		**			سطح معناداری	
۵۸/۶	۴۱/۴	۵۳/۳	۲۲/۶	۲۴/۱	مجرد	وضعیت تأهل
۶۶/۲	۳۳/۸	۵۱/۵	۱۹/۷	۲۸/۸	متأهل	
*		ns			سطح معناداری	
۷۳/۵	۲۶/۵	۳۹/۸	۲۶/۵	۳۳/۷	شاغل	وضعیت اشتغال
۵۵/۹	۴۴/۱	۵۷/۳	۲۰/۲	۲۲/۵	غیرشاغل	
*		*			سطح معناداری	
۶۹/۵	۳۰/۵	۴۹/۹	۲۲/۵	۲۷/۴	اصلاً/کم	میزان تسلط به زبان خارجی
۵۷/۶	۴۲/۴	۵۰/۷	۲۱/۶	۲۷/۶	تاحدودی	
۴۶/۸	۵۳/۲	۶۱/۵	۱۹/۸	۱۸/۸	زیاد	
*		*			سطح معناداری	
۷۳/۷	۲۶/۷	۴۰/۷	۲۱/۳	۳۸/۰	اصلاً	شبکه اجتماعی در خارج از کشور
۵۶/۶	۴۳/۴	۵۶/۵	۲۳/۹	۱۹/۶	محدود	
۴۴/۷	۵۵/۳	۶۸/۱	۱۱/۶	۲۰/۳	گسترده	
**		**			سطح معناداری	
۴۹/۳	۵۰/۷	۶۸/۵	۱۸/۵	۱۲/۹	کم	میزان مطلوبیت جامعه مبدأ
۷۲/۵	۲۷/۵	۳۳/۷	۲۸/۸	۳۷/۵	متوسط	
۸۱/۶	۱۸/۴	۲۴/۵	۲۰/۴	۵۵/۱	زیاد	
**		**			سطح معناداری	

نکته: ns غیرمعنی دار، * در سطح ۵ درصد، ** در سطح ۹۹ درصد

نتایج تحلیل چندمتغیری

در این بخش از مقاله با استفاده از آزمون‌های رگرسیون لجستیک دوجبهی و رگرسیون رتبه‌ای به بررسی رابطه متغیرهای مورد بررسی با میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور پرداختیم که نتایج آن در جدول ۴ ارائه شده است. بر این اساس، وضعیت تأهل، رابطه معناداری با تصمیم و تمایل به مهاجرت خارج از کشور نداشته است. در مقابل، سن، جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال، تسلط به زبان خارجی، شبکه اجتماعی در خارج از کشور و میزان مطلوبیت جامعه مبدأ رابطه معنی داری با میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی داشته‌اند.

از این رو، مردان جوان بیشتر از زنان جوان تصمیم به مهاجرت به خارج از کشور دارند. تمایل به مهاجرت در گروه سنی زیر ۲۰ سال بیشتر بوده است. همچنین، نتایج بیانگر افزایش تمایل و تصمیم مهاجرتی همراه با افزایش سطح تحصیلات است. نتایج جدول ۴ نشان داد که افراد غیرشاغل میزان تمایل و تصمیم

مهاجرت‌شان بیشتر از افراد شاغل است. بعلاوه، افرادی که تسلط بیشتری به زبان خارجی دارند، بیشتر تصمیم به مهاجرت خارج از کشور دارند. افرادی که از شبکه گسترده اجتماعی در خارج از کشور برخوردارند، میزان تمایل و تصمیم مهاجرتی بیشتری دارند. در نهایت این که میزان مطلوبیت جامعه مبدأ با تمایل و تصمیم مهاجرتی رابطه منفی و معناداری دارد. متغیرهای مذکور ۲۴ درصد تغییرات میزان تمایل به مهاجرت را تبیین کرده‌اند. در این میان، نقش و تأثیر میزان مطلوبیت جامعه مبدأ بیشتر از سایر متغیرها بوده است. در واقع، هرچه میزان میزان مطلوبیت جامعه مبدأ پایین‌تر باشد، میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی افزایش می‌یابد.

جدول ۴: نتایج تحلیل چندمتغیری رابطه عوامل اجتماعی- جمعیتی با میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت خارج از کشور

نتایج رگرسیون لجستیک دووجهی		نتایج رگرسیون رتبه‌ای		متغیرها
تصمیم به مهاجرت		میزان تمایل به مهاجرت		
Sig.	Exp(B)	Sig.	Exp(B)	
				جنس
۰/۰۳۵	۱/۴۷۲	۰/۰۴۸	۱/۲۹۴	زن (مرجع) مرد
				سن
۰/۱۱۳	۰/۴۹۴	۰/۳۴۶	۰/۶۸۹	۱۹-۱۵ (مرجع) ۲۴-۲۰
۰/۰۹۴	۰/۴۸۵	۰/۰۲۴	۰/۳۹۶	۲۹-۲۵
				وضعیت تاهل
۰/۸۸۵	۰/۹۵۳	۰/۲۵۰	۰/۶۹۹	مجرد (مرجع) متاهل
				تحصیلات
۰/۳۵۸	۱/۴۸۳	۰/۹۶۱	۱/۰۱۷	دیپلم و پایین (مرجع) کاردانی / کارشناسی
۰/۰۵۳	۲/۰۸۳	۰/۰۳۶	۱/۶۶۲	کارشناسی ارشد/دکتری
				وضعیت اشتغال
۰/۰۱۵	۲/۱۰۲	۰/۰۴۰	۱/۷۰۶	شاغل (مرجع) غیرشاغل
				تسلط به زبان خارجی
۰/۰۵۲	۱/۷۷۸	۰/۴۱۴	۰/۸۱۷	اصلا / کم (مرجع) تاحدودی
۰/۰۱۱	۲/۲۴۲	۰/۸۷۵	۱/۰۴۴	زیاد
				شبکه اجتماعی در خارج از کشور
۰/۰۱۱	۲/۰۲۴	۰/۰۴۸	۱/۹۰۱	اصلا (مرجع) محدود
۰/۰۲۹	۲/۳۷۳	۰/۰۰۷	۱/۹۸۹	گسترده
				میزان مطلوبیت جامعه مبدأ
۰/۰۰۱	۰/۴۱۱	۰/۰۰۱	۰/۲۶۵	کم (مرجع) متوسط
۰/۰۰۱	۰/۲۶۱	۰/۰۰۱	۰/۱۴۱	زیاد
X ^۲ Hosmer-Lemeshow = ۷/۰۷۹ Sig.=۰/۵۲۸		Model fit (x ^۲ =۸۷/۱۴۴ Sig=۰/۰۰۱) Pearson (x ^۲ =۴۸۹/۳		برازش آزمون

Pseudo R ² (%)= ۱۹/۴	Sig=۰/۲۱۰)	
	Deviance (x ² =۴۷۴/۲	
	Sig=۰/۳۷۳)	
	Test of Parallel (x ² =۲۰/۲	
	Sig=۰/۰۰۱)	
	Pseudo R ² (%)= ۲۳/۹	

بحث و نتیجه گیری

در بررسی میزان تمایل و تصمیم جوانان به مهاجرت های بین المللی و عوامل مؤثر بر آن در شهر تهران مشخص شد که تقریباً نیمی از جوانان تمایل زیادی به مهاجرت بین المللی دارند و حدود ۴۰ درصد آنها برای این کار تصمیم خود را گرفته اند. از این رو، پتانسیل مهاجرت به خارج از کشور در میان جوانان بالاست و سهم قابل توجهی از آنها را می توان مهاجران بالقوه قلمداد کرد. مطابق پژوهش سازمان ملل متحد (۲۰۰۲)، تقریباً نیمی از جوانان منطقه خاورمیانه تمایل دارند تا به خارج از کشور خودشان مهاجرت کنند (گولدستون و همکاران، ۱۳۹۵). تمایل به مهاجرت بخشی از میل های کلی فرد در زندگی می باشد؛ به طوری که اگر دیگر میل ها اهمیت بیشتری داشته و برآورده شوند ممکن است تمایل به مهاجرت به حاشیه رانده شود. در غیر این صورت، مهاجرت بر ماندن ترجیح داده شده و در صورت داشتن توانایی به مهاجرت، مهاجرت واقعی رخ می دهد (همو، ۲۰۱۴). امروزه، به دلیل پیشرفت تکنولوژی و گسترش وسایل ارتباط جمعی، کوتاه شدن مسافت های مهاجرتی و افزایش نهادهای تسهیل کننده مهاجرت (همچون شبکه های قاچاق مهاجر، آژانس های استخدام نیروی کار و ازدواج های فرامرزی) جوانان بیشتر در معرض مفهوم مهاجرت قرار دارند (تیمرمن و همکاران، ۲۰۱۴).

همچنین، نتایج مطالعه نشان داد که اروپای غربی و امریکای شمالی از مقاصد عمده مهاجرتی جوانان است. بیشترین و مهمترین انگیزه برای مهاجرت به این کشورها مربوط به جاذبه های اجتماعی و فرهنگی (۳۶ درصد) است. پس از آن نیز دلایل و جاذبه های آموزشی و تحصیلی (۲۸ درصد) به عنوان مهمترین دلایل مهاجرت محسوب می شوند. در نهایت، حدود یک پنجم افراد به عوامل و جاذبه های اقتصادی اشاره داشتند. از این رو، انگیزه عمده مهاجرت بین المللی جوانان دستیابی به فرصت های اجتماعی، شغلی و تحصیلی مناسب تر است.

نتایج تحلیل چندمتغیره بیانگر تأیید همه فرضیه‌های پژوهش به غیر از رابطه وضعیت تأهل و تمایل به مهاجرت است. در این پژوهش، تفاوت معنی‌داری بین مجردها و متأهلان و تمایل و تصمیم به مهاجرت بین المللی به دست نیامد. در مقابل سایر متغیرها نظیر سن، جنسیت، میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال، تسلط به زبان خارجی، شبکه اجتماعی در خارج از کشور، و میزان مطلوبیت جامعه مبدأ رابطه معنی‌داری با میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی داشتند. تمایل به مهاجرت در گروه سنی زیر ۲۰ سال بیشتر بوده است. در واقع، متولدان دهه ۱۳۷۰ به بعد تمایل و تصمیم مهاجرتی‌شان به خارج از کشور بالاتر از دهه شصتی‌ها می‌باشد. همچنین، نتایج نشان داد که مردان بیشتر از زنان تصمیم و تمایل به مهاجرت‌های بین‌المللی دارند. پژوهش‌های جامعه‌شناسی در این زمینه نشان می‌دهند که جنسیت به‌طور اساسی روابط و ساختارهای اجتماعی را که بر علل و پیامدهای مهاجرت تأثیر می‌گذارد، تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (کیورن و همکاران ۲۰۰۶؛ کینگ ۲۰۱۲). جنسیت به‌عنوان سازه‌ای اجتماعی- فرهنگی، نقش پررنگی در مهاجرت ایفا می‌کند. جنسیت، نقش‌ها، روابط و نابرابری‌های جنسیتی، مسیرها و سازماندهی جریان مهاجرتی را شکل می‌دهد، افراد را به مهاجرت تشویق و یا از آن بازمی‌دارد و پیامدها و تبعات مهاجرت در مبدأ و مقصد را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد (جولی و ریوس، ۲۰۰۵). از این رو، هر نقطه از فرایند مهاجرت، حتی تمایل و تصمیم بدان، نیز جنسیت‌محور^۱ است.

نتایج بیانگر افزایش میزان تمایل و تصمیم مهاجرتی با افزایش سطح تحصیلات است. این الگو بوضوح «گزینشی» بودن جریان مهاجرت بین‌المللی از ایران را نشان می‌دهد؛ بدین معنا که گزینه مهاجرت را معمولاً نه هر کسی، بلکه افراد با ویژگی‌های معین (با سطح تحصیلات بالاتر) گزینش و انتخاب می‌کنند (ویکس، ۱۳۹۵). با توجه به امکان اخذ پذیرش، استفاده از بورس‌های تحصیلی و ادامه تحصیل بدون پرداخت هزینه در دوره‌های تحصیلات تکمیلی در خارج از کشور این نتیجه قابل تبیین است. از طرف دیگر، دانشجویان دوره‌های تکمیلی آمادگی بیشتری برای انجام پژوهش دارند و با توجه به فراهم بودن این زمینه در دانشگاه‌های خارج از کشور و تخصیص بودجه‌های کلان به بخش تحقیقات در این دانشگاه‌ها، آنها بیشتر جذب کشورهای دیگر می‌شوند (حکیم زاده و همکاران، ۱۳۹۲).

نتایج مطالعه نشان داد افراد غیرشاغل تمایل و تصمیم مهاجرت‌شان بیشتر است. در واقع، سرمایه‌گذاری برای ایجاد فرصت‌های شغلی در کشور به اندازه کافی انجام نگرفته و نرخ بیکاری افزایش یافته است. در چنین حالتی افراد جهت دسترسی به فرصت‌های شغلی به ناچار تصمیم به مهاجرت می‌گیرند

---

۱. Gendered

(پایتختی اسکویی و طبقچی اکبری، ۱۳۹۴). از این رو، یکی از پیامدهای نرخ‌های بالای بیکاری در سال‌های اخیر خروج سرمایه انسانی از کشور است. این دسته از مهاجران به طور خاص و مشخص با هدف رسیدن به فرصت‌های شغلی و وضعیت اقتصادی بهتر اقدام به مهاجرت از کشور می‌کنند.

مهارت و تسلط به زبان خارجی، به طور معنی داری بر تصمیم به مهاجرت اثرگذار بوده است. افرادی که از این مهارت برخوردارند، بیشتر تصمیم و برنامه دارند که به خارج از کشور مهاجرت کنند. بعلاوه، نتایج نشان داد که شبکه مهاجرتی فراملی ایرانی‌ها در خارج از کشور، اثری قوی بر میل و تصمیم مهاجرتی دارد. روابط قوی‌تر و متعدد نقش مهم‌تری را در اعمال فشار اجتماعی نسبت به روابط ضعیف‌تر دارند و شبکه‌های متراکم و همگن بر اعضای خود فشار بیشتری برای پیروی از الگوهای هنجاری و رفتاری وارد می‌کنند (کلمن ۱۹۸۸). در روابط قوی، نزدیکی عاطفی بیشتری نسبت به روابط ضعیف مشاهده می‌شود که این امر خود سبب افزایش قدرت و سلطه این روابط می‌شود. از این رو، روابط قوی‌تر نقش بیشتری را نسبت به روابط ضعیف‌تر برای اتخاذ تصمیم‌های مهاجرتی ایفا می‌کنند. بر اساس یافته‌ها، وجود اعضای خانواده، فامیل و دوستان در کشورهای مقصد می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای نه تنها در میل به مهاجرت، بلکه در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی برای مهاجرت داشته باشد. آنها با ارائه - آگاهانه یا ناآگاهانه - تصویری ایده‌آل از کشورهای مقصد یا تشویق نزدیکان خود به مهاجرت، تمایل به مهاجرت را افزایش می‌دهند.

در نهایت، مهمترین متغیر اثرگذار بر میزان تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی، ارزیابی میزان مطلوبیت جامعه مبدأ می‌باشد. نتایج نشان داد که بخش قابل توجهی از جوانان جامعه مبدأ را به ویژه به لحاظ اقتصادی نامطلوب می‌دانند. این وضعیت تمایل و تمنای رفتن را در میان جوانان افزایش داده است. بر اساس نتایج تحلیل چندمتغیره، میزان مطلوبیت جامعه مبدأ با تمایل و تصمیم مهاجرت رابطه معکوس و معنی داری دارد؛ بدین معنا که هرچه میزان مطلوبیت جامعه مبدأ پایین‌تر باشد، تمایل و تصمیم به مهاجرت بین‌المللی افزایش می‌یابد. از این رو، همان‌طور که وان‌دالن و هنکنس^۱ (۲۰۰۸) بیان کرده‌اند عدم رضایت اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای نه تنها در تمایلات مهاجرتی، بلکه در مهاجرت واقعی دارد.

بدین ترتیب، جوانان سهم قابل توجهی در جریان‌ات مهاجرت بین‌المللی از ایران داشته‌اند و این سهم رد به افزایش است که بی‌تردید، این وضعیت کشور را با فرصت‌ها و چالش‌های متعددی مواجه خواهد ساخت. تمایل و تصمیم حدود نیمی از جوانان مورد بررسی برای مهاجرت از کشور، یک مسئله اجتماعی است - هرچند تمام کسانی که تمایل به مهاجرت دارند، نمی‌توانند مهاجرت کنند یا به بیان دیگر، امکان

---

۱ . Van Dalen, & Henkens

مهاجرت ندارد. آنهایی که نتوانند مهاجرت کنند نیز گروهی ناراضی و مأیوس از شرایط خواهند شد. نکته مهم و مرتبط با این مسئله، این است که افراد نه تنها مطابق مشخصه‌های فردی، بلکه براساس الزامات شرایط زندگی و ساختار اجتماعی جوامع مبدأ و مقصد تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. از این رو، مهاجرت بین‌المللی، فرایندی پویا و برخاسته از شرایط در حال تغییر اجتماعی است. در این زمینه، همان‌طور که نتایج پژوهش نشان داد شرایط نامطلوب جامعه مبدأ که در نظریه‌های مهاجرت به «عوامل دافعه مبدأ» معروف هستند، نقش پررنگی در افزایش تمایلات و تصمیمات مهاجرتی به خارج از کشور دارند. امید اجتماعی، بهبود شرایط اقتصادی، عدالت اجتماعی و آزادی سیاسی در کشور می‌تواند زمینه‌ساز کاهش مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان از ایران باشد و حتی شرایطی مطلوب برای بازگشت جوانان نخبه به کشور فراهم نماید.

منابع

- ابراهیمی، یزدان. (۱۳۸۱). «بررسی عوامل اقتصادی مؤثر بر تمایل دانشجویان رشته‌های برق و کامپیوتر به مهاجرت». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. ۸ (۱): ۷۵-۹۶.
- پایتختی اسکویی، سیدعلی و طبقچی اکبری، لاله. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه بین نرخ باسوادی و مهاجرت در ایران». مطالعات جامعه‌شناسی. شماره ۲۶، صص ۷۳-۸۳.
- تودارو، مایکل. (۱۳۶۷). مهاجرت داخلی در کشورهای در حال توسعه. مصطفی سرمدی و پروین رئیسی فرد. تهران: انتشارات موسسه کار و رفاه اجتماعی
- جواهری، فاطمه و سراج‌زاده، سیدحسین. (۱۳۸۴). «جلای وطن: بررسی عوامل مؤثر بر گرایش دانشجویان به مهاجرت خارج از کشور». مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی (دانشگاه خوارزمی). دوره ۱۳، شماره ۵۰-۵۱، صص ۵۳-۸۸.
- حکیم‌زاده، رضوان؛ طلایی، ابراهیم و جوانک، ماندانا. (۱۳۹۲). «تاثیر عوامل آموزشی، اجتماعی و فرهنگی بر تمایل به مهاجرت از کشور در دانشجویان دانشگاه تهران». فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۶۹، صص ۸۱-۱۰۲.
- خواجه نوری، بیژن و سروش، مریم. (۱۳۸۵). «بررسی عوامل مؤثر بر نگرش جوانان به مهاجرت از کشور (نمونه مورد مطالعه: جوانان شهر شیراز)». فصلنامه علوم اجتماعی (دانشگاه فردوسی مشهد). شماره ۷، صص: ۴۷-۸۱.
- ذکایی، محمد سعید. (۱۳۸۵). «جوانان، جهانی شدن و مهاجرت های بین المللی: پژوهشی در میان نخبگان جوان». مجله جامعه‌شناسی ایران. دوره ۷، شماره ۲، صص ۴۱-۷۵.
- زارع، سعید و هاشمی، سیده حکیمه. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه انواع دینداری دانشجویان و گرایش آنان به مهاجرت خارج از کشور (دانشجویان کلیه مقاطع دانشگاه علامه طباطبائی)». جامعه پژوهی فرهنگی. سال ۶، شماره ۳، صص ۵۳-۸۰.
- زنجانی، حبیب الله. (۱۳۸۰). مهاجرت. تهران: انتشارات سمت
- صادقی، رسول و زنجری، نسیمه. (۱۳۹۶). «الگوی فضایی نابرابری توسعه در مناطق ۲۲گانه کلان‌شهر تهران». فصلنامه رفاه اجتماعی. سال ۱۷، شماره ۶۶، صص: ۱۴۹-۱۸۴.

- صادقی، رسول؛ عباسی شوازی، محمدجلال و محمودیانی، سراج‌الدین. (۱۳۹۴). «تورم جوانی جمعیت در ایران: خلأهای تحقیقاتی و الزامات سیاستی». نامه جمعیت‌شناسی ایران. دوره ۱۰، شماره ۱۹ (بهار و تابستان)، صص ۴۳-۹.
- علاء‌الدینی، فرشید؛ فاطمی، رزیتا؛ رنجبران جهرمی، هومن؛ فیض زاده، علی؛ اردلان، علی؛ حسین پور، احمدرضا؛ اصغری رودسری، الهام؛ اسکندری، شروین؛ توکلی، حمیدرضا و میرزاصادقی، علی‌رضا. (۱۳۸۴). «میزان تمایل به مهاجرت و علل آن در بین پزشکان ایرانی». مجله پژوهشی حکیم. دوره ۸، شماره ۳، صص ۹-۱۵.
- فروتن، یعقوب و شیخ، مرتضی. (۱۳۹۶). «بررسی گرایش دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد به مهاجرت بین‌المللی». جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی. سال ۴، شماره ۱۰، صص ۶۱-۷۹.
- قاسمی‌اردھائی، علی؛ رستمی، نیره و شیرینی، محمد. (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر گرایش به مهاجرت به شهر جوانان روستایی شهرستان اهر». فصلنامه فضای جغرافیایی. سال ۱۶، شماره ۵۳، صص ۱۷۳-۱۹۲.
- لوکاس، دیوید و میر، پاول. (۱۳۸۱). «درآمدی بر مطالعات جمعیتی». حسین محمودیان. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محسنی‌تبریزی، علی‌رضا و عدل، ماندانا. (۱۳۸۶). «بررسی علل روان‌شناختی اجتماعی مؤثر بر تمایل اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران». نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران. شماره ۴، صص ۷۰-۹۸.
- مقدس، علی‌اصغر و شرفی، زکیه. (۱۳۸۸). «بررسی عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان ۱۸-۳۰ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان». مجله جامعه‌شناسی ایران. دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۱۶۲-۱۹۰.
- موحد، مجید و نیازی، صغری. (۱۳۸۷). «رابطه میان گرایش دانشجویان دختر به مهاجرت خارج از کشور با ویژگی‌های فرهنگی آنان». پژوهش زنان. دوره ۶، شماره ۱، صص ۲۹-۵۴.
- ویکس، جان. (۱۳۹۵). جمعیت: مقدمه‌ای بر مفاهیم و موضوعات. الهه میرزایی. موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی کشور.

- Adsera, A, and Tienda, M. (۲۰۱۲). **“Comparative Perspective on International Migration and Child Well-being”**. The Annals of American Academy of Political and Social Science, ۲۶۳, Pp. ۶-۱۵.
- Carling, J., and Collins, F. L. (۲۰۱۷). **“Aspiration, desire and the drivers of migration”**. Journal of Ethnic and Migration Studies, ۴۴ (۶):۹۰۹-۹۲۶.
- Castles, S and Miller, M. (۲۰۰۳). **The Age of Migration**. ۲nd edition, MacMillan, London
- Coleman, D. (۲۰۰۶). **“Immigration and Ethnic Change in Low Fertility Countries: A Third Demographic Transition”**. Population and Development Review, ۳۲(۳):۴۰۱-۴۴۶.
- Coleman, J.S. (۱۹۸۸). **“Social Capital in the Creation of Human Capital”**. American Journal of Sociology ۹۴, Pp. ۹۵-۱۲۰.
- Curran, S. R., Shafer, S.; Donato, K. M. and Garip, F. (۲۰۰۶). **“Mapping Gender and Migration in Sociological Scholarship: Is It Segregation or Integration?”**. International Migration Review ۴۰(۱): ۱۹۹-۲۲۳.
- Hugo, G. (۱۹۹۴). **Migration and family**. Vienna: United Nations
- IOM. (۲۰۱۸). **World Migration Report ۲۰۱۸**. International Organization for Migration
- Jolly, S. and Reeves, H. (۲۰۰۵). **Gender and Migration: Overview Report**. Institute of Development Studies
- King, R. (۲۰۱۲). **“Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer, Working Papers in International Migration and Ethnic Relations”**. Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) Malmö University, ۳/۱۲.
- Massey, D. S., J. Arago, G. Hugo, K. Kouaouci, A. Pellegrino, and Taylor, J. E. (۱۹۹۸). **World in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium**, Oxford: Oxford University Press

- Massey, D. S., J. Arago, G. Hugo, K. Kouaouci, A. Pellegrino, and Taylor, J. E. (۱۹۹۳). **“Theories of International Migration: A Review and Appraisal”**. Population and Development Review, ۱(۳): ۴۳۱-۴۶۶.
- Rindfuss, R. (۱۹۹۱). **“The Young Adult Years: Diversity, Structural Change and Fertility”**. Demography, ۲۸(۴): ۴۹۳-۵۱۲.
- Strielkowski, W. and Bilan, Y. (۲۰۱۶). **“Migration Aspirations and Decisions: A Comparative Study of Turkey and Ukraine”**. Intellectual Economy (۱۰), pp. ۱۸-۲۷.
- Timmerman, C. h., K. Hemmerchts, and De Clerck, H. M. (۲۰۱۴). **“The Relevance of a Culture of Migration in Understanding Migration Aspirations in Contemporary Turkey”**. Turkish Studies, ۱۵(۳): ۴۹۶-۵۱۸.
- UNICEF. (۲۰۱۴). **Migration and Youth: Challenges and Opportunities**. UNICEF and Global Migration Group.
- Van Dalen, H., & Henkens, K. (۲۰۰۸). **“Emigration intentions: Mere words or true plans? Explaining International Migration Intentions and Behavior (Discussion Paper)”**. Tilburg University, Center for Economic Research

پروپوزیشن گاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Tendency of Youth toward International Migration and Its Determinants in Tehran

Rasoul Sadeghi

Ph.D., Associate Professor in Demography, University of Tehran, Researcher of National Population Studies & Comprehensive Management Institute, Tehran, Iran

Seyyede Matin Seyyed Hosseini

Master Degree in Demography, University of Tehran, Tehran, Iran

Received: ۲۶ Jan. ۲۰۱۹

Accepted: ۱۳ Mar. ۲۰۱۹

International migration is a dynamic process of changing social context, which can affect not only migrants but also the society in both sides; origin and destination. The study is to investigate the tendency of young people to international migration and its determinants in Tehran city, the capital of Iran. The data were collected by conducting a survey and filled structured questionnaire among ۳۸۵ young people aged ۱۵-۲۹ in different settings of Tehran. The results showed that half of the respondents tended to have international migration, and about ۴۰ percent of them had a plan to do it. Western Europe and North America are major migration's destinations. The main reasons for choosing these regions were social-cultural, educational, and economic reasons. Multi verse analysis indicated that gender, education, employment status, social network in abroad and desirability of origin are of significant effects on migration's tendency and intention. In conclusion, youth chose international migration not only based on individual characteristics (selectivity), but also due to the living conditions and social structures of origin and destination societies.

Key Words: Tendency to Migration, International Migration, Desirability of Origin, Pull and Push Factors and Youth